

Angelina Lapinskaitė

Paribio žmonių kūno instrumentalumas, arba *Kokius stereotipus laužo „Traviatos“?*

Ar gailėti tų, kurie teikia sekso paslaugas? Kaip nenuvertinti peržengusiųjų moralės normas? Šie klausimai keliami „Menų spaustuvės“ Juodojoje salėje įvykusioje kompozitoriaus Maximiliano Oprishkos ir režisieriaus Artūro Areimos operos „Traviatos“ premjeroje. Kūrėjų dėmesys krypta į socialinėse struktūrose įpintą lytiškumo raišką, dominavimo ir atsidavimo mechanizmus, stereotipus, seksualinio elgesio normas ir nusikaltimus. Įprastai šie poslinkiai ir metamorfozės sunkiai pastebimos, tad moralės paribyje atsidūrę reiškiniai sąmoningai praleidžiami arba, iškilę į regos lauką, aršiai kritikuojami. Spektaklyje „Traviatos“, pasitelkiant tikras istorijas apie paribio žmones, atskleidžiama, kad svarbiau suvokimas, o ne poreikis gelbėti visus aplinkui, be to, siūloma idėja, jog kūno suinstrumentinimas gali būti pasirinktas ir laisva valia.

Kūrinių pavadinti pagal vieną žymiausių operų pasaulyje – pretenzinga. Natūralu, kad tai kviečia diskusijai apie sąsajas su Žiužepės Verdžio opera. Vis tik atkreiptinas dėmesys, kad būtent „Operomanija“ inicijavo tokios „Traviatos“ sukūrimą – norėta orientuotis ne į romantiškai perteiktą kurtizanės istoriją, o į Lietuvoje sekso paslaugas teikiančių žmonių pasakojimus. Tai lėmė, kad siužetinio panašumo tarp Verdžio operos ir Artūro Areimos režisuoto kūrinio nėra daug. Prisiminkime, „Traviatoje“ tyrinėjama takoskyra tarp to, kas priimtina, ir to, kas kritikuotina. Pasakojant apie puolusią moterį (Viktoriją) atskleidžiamas jos fatalizmas, meilė, herojiškumas ir kelias į mirtį. O „Traviatose“ nuskambančiose tikrose istorijose apie sekso paslaugas teikiančius žmones nėra heroizmo, tiesa, savo buvimu tokio lūkesčio jie ir nekelia. Sakytum, vyrauja paprastas siekis užsidirbti, noras gyventi lengvą, įdomų gyvenimą. Vis tik, po juo slypi ir nedingstantis noras siekti laisvės, džiaugsmo, meilės.

Sąsajų su Ž. Verdžio kūriniais galima ieškoti ne naratyve, o panyrant į garsą. Tai gera, abstrakti, tirštai pulsuojanti, dramatiška kompozitoriaus Maximiliano Oprishkos kurta muzika. Kūrinių atliekanti violončelininkų grupė „Cello Club“ drąsiai įsilieja į pasakojamas istorijas, kuria dramatinę įtampą ir apsaugo pristatomas istorijas nuo komiškumo. Violončelių muzika lėtai pinasi į gatvės garsus – aukštasis registras pereina į žemąjį ir iš rafinuoto teatro aplinkos nusileidžiama į gatves.

Skambantis Noros Petročenko ir Edgardo Davidavičiaus duetas atskleidžia, kas lieka už uždarytų durų – kuriami pokalbiai, primenantys pornografinių filmų siužetus, leidžiamasi į giliausias fantazijas. Sykiu atsiranda ir neįtikėtinais daug banalumo – sekso paslaugų pirkimas suprantamas kaip pats paprasčiausias veiksmas, atliekamas kad ir einant žmonai nupirkti maisto.

Pamažu ryškėja kontrastas tarp to, kas dainuojama, ir to, kokios istorijos atsiskleidžia dokumentiniuose įrašuose. Liudijimuose nesvarstoma, ar veiksmai neprieštarauja moralei, tačiau atliepiama visuomenės kritika, nurodant, kad pasipiktinimas ir panieka – nepelnyti.

Svarbiausiomis vertybėmis įvardijama laisvė, buvimas žmogumi. Minima seksualinių patirčių įvairovė – sunkiai aprėpiama, o erotiniai išgyvenimai trivialūs. Plėtojama kūniškumo ir santykio su aplinka per kūną idėja atskleidžia ne žmonių laisvamaniškumą, o nesibaigiantį materialinį stygių, banalumą. Įdomu, kad įrašuose kalbinti žmonės visuomenei nepriimtini dėl kūno suinstrumentinimo, nors iš tiesų nuostabą kelia jų išsakomos idėjos – sekso paslaugas jie teikia ne tik iš būtinybės, bet ir siekdami įdomumo, azarto, naujumo. Stokojantys kritinio mąstymo lengvai įsitraukia ne tik į laisvamaniškus santykius, bet ir pirkimo-pardavimo sandorius. Taip kūnas tampa ne vien raiškos forma, o ir priemone pragyventi, išlaikyti susidomėjimą.

Nuskambančiuose pasisakymuose gausu ambivalencijos – pasididžiavimas pinasi su gėda. Pavyzdžiui, džiūgaujama sakant, kad *teko čiulpti ambasadoriams*, nors tuo pat teisinamasi – *man reikėjo gyventi, išėjo tokia situacija, kad reikėjo netapti bomžu*. Pašnekovas pradeda nuo savo gyvenimo filosofijos (*svarbiausia yra mylėti save, tada ir gyvenimas pradės tave mylėti*), kurią dėstydamas tarsi jaučia nekenčiančiųjų spaudimą, tad ima vardinti, kokiais apibūdinimais yra nulydimas dėl lytinės orientacijos. Svetimų replikų įsiterpimai į jo kalbą stiprėja, kol įgauna dostojevskišką svetimos kalbos formą. Vis tik užgaulūs sinonimai yra nukreipti ne į išorę, o į save patį – taip įtikinėjama, raminama, kad pravardžiavimai yra bereikšmiai.

Be abejo, „Traviatose“ nušviečiama ir skaudi patirtis – toks kelias pasirenkamas ir neturint kitos išeities. Antai, narkomanė prostitutė pripažįsta, kad jos istorija šokiravo ne tik jos artimuosius, bet ir ją pačią. Anksčiau gyvenusi su smurtaujančiu vyru, slėpdamasi nuo skyrybų skausmo atsitiktinai išbando narkotikų ir tampa priklausoma. Ji vartoja, nes nori nejausti. Tai lemia, kad jog gyvenimas virsta egzistavimu. Smerkdama save ir gailėdamasi ji į atliekamą darbą žvelgia mechaniškai – pasak jos, prostitucija yra reikalinga, nes vyrams taip lengviau nei susirasti meilužę (užuot įsipareigojus užtenka susimokėti).

Ne visos istorijos liūdnos. Masažistas, kas antram klientui darantis masažą *su laiminga pabaiga*, atskleidžia, kad šios veiklos ėmėsi ne iš būtinybės, o dėl to, kad ši veikla intriguoja. Jo patirtys – komiškos, ypač tada, kai rimtai aiškinama, kad jaunos, gražios merginos už masažą gauna šimtą eurų, kai jis – vos penkiasdešimt. Pasakojimai apie (ne)normalų pasaulį, kuriame gausu improvizuotojų, glamones siūlančių ir teikiančių *laimingas pabaigas* publikai kelia juoką.

Kai kurie pasakojimai sukrečia pašnekovų nenuovokumu. Antai, vedusios poros istorija apie tai, kaip nuo grupinio sekso pereita į finansinę naudą teikiančią pramogą, kelia gailėstį moteriai. Jos sutuoktinis lengva ranka leidžia žmonai nertis į nuotykius su kitais ir džiūgauja, kad už tai gaunamas atlygis. Pasigirdus jų istorijos užuomazgai – *buvo smagu ir dar šimtą eurų sumokėjo* – publika ima ploti. Tuoj pat atskleidžiama, kad vyras į procesą žvelgia kaip į lengvo uždarbio sistemą, kur daugiausia dirba žmona (paaiškinama, kad dėl didesnės paklausos). Rodos, jos pačios ištarta frazė: *vergovė už dyką* – reprezentuoja susiklosčiusią situaciją. Nepaisant to, tai jiems – malonus prisidūrimas prie atlyginimo. Neįžvelgiama konflikto tarp to, kas teikia naudą, ir to, kas moraliu – pabaigus apsiprausama ir to pakanka. Paskutiniajame pasakojime atskleidžiama, kad gyvenimas skurdžioje šeimoje dar paauglystėje vaikina paskatino imtis

eskorto veiklos. To jis nevertina kaip išnaudojimo, o džiaugiasi galimybe užsidirbti. Dabar vyras turi šeimą, tačiau vis tiek nenustoja megti romanų – tai būtinas jo gyvenimo elementas, mat už viską svarbiausia, kad būtų įdomu. Vedinas šio troškimo jis bandė ir seksą su gyvūnais, yra svajojęs apie savo motiną ir seserį.

Visos šios istorijos susilieja į vientisą naratyvą, kuriame svarbiausios dedamosios – siekis išsaugoti žmogiškumą, naujumo troškimas, laiko tėkmė. Įvardinti priežastis, kodėl to imamasi daugeliui pasirodė svarbu, mat taip pasiteisinama ir suteikiamas platesnis žinojimas apie save. Beveik visi kalbėjusieji apie jausmus neužsimena, daugiau orientuojasi į tai, kas įvyko, dalijasi komiškomis situacijomis.

Dar vienas svarbus aspektas operoje – asmens kūniškumas. Kūnas vertinamas atskirai nuo dvasios ir tampa instrumentu – moteris ima smičių ir juo veda savo kūnu. Taip skleidžiasi kūno-instrumento metafora. Per tai aktualizuojami ir kaltės, bausmės, nuodėmės tropai. Tai lemia atitinkamą kūno nuvertinimą. Aistra tampa net ne fiziškumo išraiška, o ir galimybe užsidirbti, pragyventi.

Pastebėtina, kad operoje vyrauja minimalizmas, balta spalva. Jūros bangų mūša persikeičia į krentančius lašus. Tai aliuzija, jog tokių pasakojimų – daugybė, jie it lašas jūroje. Tuo pačiu, vanduo – skaistumo, švaros metonimija, tad toks paribio žmonių iškėlimas į viešumą tarsi nuplauna visuomenės mestą kaltinimą. Reikšminga tai, kad aktorė Modesta Jakeliūnaitė viso pasirodymo metu dėvi kaukę, o keičiantis istorijoms ir jos yra keičiamos. Vis tik tikroji tapatybė lieka paslapyje – galima numanyti, kad žvelgiant į gatvėje stovinčias moteris, eskortu užsiimančius žmones ir kitus sekso paslaugas teikiančiuosius dažniau remiamasi išankstinėmis nuostatomis, nepasivarginant pažvelgti, kas slypi už jų atliekamų vaidmenų. Be to, suprantama, kad tuo užsiimančiajam lengviau nusimesti drabužius nei veido šydą. Todėl spektaklis baigiamas kaukėtos moters ir išrauto augalo parabole – nerandant savos vietos, pripažinimo ir tinkamų sąlygų skleistis, žemė tampa svetima, tad joje prigyti nepavyksta.

Taigi, operoje „Traviatos“ kuriamas savotiškas triptikas – mecosoprano ir tenoro duetas, originalūs sekso paslaugas teikiančiųjų įrašai ir violončelininkų ansamblis sudaro vienovę. Garsai vienas kitą papildo ir kuria dramatinę įtampą. Jiems formą suteikia vaizdu istoriją pasakojanti moteris. Taip atskleidžiamos įvairialypės istorijos ir skirtingi žmonių likimai. Kalbama nesiekiant sukelti gailesčio ar pykčio, o veikiau atskleidžiant gyvenimo absurdą – kaip pakliūnama į tragikomiškas situacijas, kaip vaduojamasi ar neriama į atliekamas veiklas. Šis kūrinys laužo stereotipus apie sunkią sekso paslaugas teikiančiųjų dalį – ne visi tai daro per prievartą. Motyvais tuo užsiimti tampa ir malonumo paieškos, intriga, lengvesnio gyvenimo troškimas.